

ეთნოეკონომიკის ზოგიერთი საკითხი

დავით შავიანიძე

ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი
david.shavianidze@atsu.edu.ge

გიორგი ღავთაძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
george.gavtadze@atsu.edu.ge

აბსტრაქტი

ნაშრომში, ეთნოგრაფიული მასალების კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე, განხილულია ეთნო-ეკონომიკის საინტერესო საკითხები. კერძოდ:

მიზეზები სასოფლო დასახლებების დაცლის პროცესის დაწყებისა, რომელიც ახლაც მიმდინარეობს, თუმცა სათავეს იღებს ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან; შრომასაქმიანობაში ერთმანეთის გვერდით დგომის სურვილიანი წესის უარყოფის შედეგები; პირადი ეკონომიკურყოფითი და სოციალური მდგომარეობის გაკეთილშობილების („შემღებულად ცხოვრება“) თანამედროვე საშუალებების ინტეგრირება ყოველდღიურობაში.

სოფლის დაცლისა და ტრადიციული მეურნეობის გაუქმების მიზეზებად გვევლინება შემდეგი:

1. „ხალხისეული ცხოვრების“, მეურნეობის მართვის ტრადიციული, დროით გამოცდილი მდგომარეობის უგულვებლყოფა.

2. ტრადიციული ადგილობრივი სათემო მმართველობის გაუქმება, მაგალითად, „მახვშის“ ინსტიტუტის ჩანაცვლება „ხრიკის მცოდნე, ხელფასიანი“ მამასახლისებით.

3. ერთობის, ერთმანეთისთვის შრომის ეტაპობრივი ჩანაცვლება მიდგომით „ჩემი იყოს“. ვგულისხმობთ, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების მოწესრიგების გზაზე მივიწყებულ იქნა ერთმანეთისთვის „უანგარო დახმარების წესი“;

4. „კანონისმიერად აღიარებული“, თუმცა ადამიანის შესაძლებლობა გაუთვალისწინებელი ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობები. რწმენის მამლიერებელი „ბეგარის“ ჩანაცვლება „კანონის მუხლით შენზე მოწერილი შეუსაბამო ნატურით“;

5. ღმერთისთვის „ხელმოწყობილი ბედნიერების“ თხოვნის ჩვეულების მივიწყება.

ვლინდება, რომ სახელმწიფოს მხრიდან სოციალური კეთილდღეობის ამაღლების მიზნით სხვადასხვა ეკონომიკური პროგრამების ამოქმედებამდე, პიროვნება, თემი თავად იყო ორიენტირებული მიედო უკეთესი ყოფა და „ეკონომიკურად წელგამართულებს“ გაენაწილებინათ „სარგებელი“ საკუთარი ოჯახისა და მტერ-მოყვარის საჭიროებისთვის.

კომპლექსური კვლევის საფუძველზე ირკვევა ტერმინების: „ნამახი“, „ცუდი მეორშაბათე“, „გამვება“ და „სიმშვიდე“, „ბეგარა“ ისტორიული მნიშვნელობა; ასევე, „რწმენიანი და გათვლილი შრომით“ მიღებული უკეთესი ეკონომიკური მდგომარეობის სახელი - „შედარებით უკეთესი ყოფა“.

საკვანძო სიტყვები: ეთნოეკონომიკა, სათემო მმართველობა, ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობები, ეკონომიკური ყოფა

JEL: Z13

DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.21>

ციტირებისათვის: შავიანიძე დ., ღავთაძე გ. (2023) ეთნოეკონომიკის ზოგიერთი საკითხი. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ადამიანური კაპიტალი, ინსტიტუტები, ეკონომიკური ზრდა“. შრომების კრებული. ქუთაისის უნივერსიტეტი. გვ. 169 - 177. DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.21>

ქართული და უცხოური ისტორიული წყაროები, ეთნოგრაფიული მასალები, ჩვე- ნამდგე მოღწეული ეროვნული ზეპირსიტყვიერება და ხალხის მეხსიერება, ეს ერთგავ-

რი „მუზეუმ-არქივი“, ადასტურებს, რომ საქართველო ყოველთვის იყო აგრარული, ძირითადად, სამიწათმოქმედო მეურნეობის ქვეყანა. დომინირებდა მოსაზრება, რომ ძლიერი სოფელი, მთლიანად სახელმწიფოს სიძლიერეს განაპირობებდა და პირიქით.

კომპლექსური კვლევით ირკვევა, რომ ქართული ცხოვრების წესის ჩამომშლელი, „სოფლის დაცლის ხელშეწყობილი პროცესი“ არც თუ ახლო წარსულში, დაახლოებით მე-19 საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან დაიწყო და დღესაც (მიზეზები: ადამიანის საჭიროებასთან შეუსაბამო სოციალური პირობების არარსებობა; თანამედროვე ტექნოლოგიების შრომის პროცესში ინტეგრირების სხვადასხვა მიზეზით განპირობებული შესაძლებლობების ნაკლებობა; შემოსავლის, დოვლათის მომცემი საქმიანობით მიღებული სარგებლის მიღების ინტენსივობისა და მოცულობის სიმცირე და ა.შ.) გრძელდება.

გასული, აღნიშნული პერიოდის მსგავსად აწმყოშიც მიმდინარეობს სოფლის მასიური დაცლის, ტრადიციული მეურნეობის მოშლის პროცესი.

ქართული ტრადიციული სამეურნეო ცხოვრების ამსახველი და მისი ჩამოშლის მიზეზების შემსწავლელი მასალების მოძიება, არაერთი წლის განმავლობაში ხდებოდა ისტორიული საქართველოს სხვადასხვა მხარეში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ძირითადად ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სტუდენტთა ეთნოგრაფიული ექსპედიციების მიმდინარეობისას.

ერთობილი კვლევა დავაფუძნეთ კიდევ ეთნოგრაფიული მასალებს. შევუდარეთ სამეცნიერო ლიტერატურაში ჩვენამდე და ჩვენს მერე დაბეჭდილ მსგავსს.

აშკარად იკვეთება ქვეყნის ამა, თუ იმ რეგიონის წარმომადგენლების ეკონომიკური თვალთახედვების მსგავსება ფიზიო-

კრატიულ შეხედულებებთან, რომელიც ეკონომიკური აზრის ერთ-ერთი გამორჩეული მიმართულებაა. აღნიშნულის მიზეზად, საქართველოში, უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანული მოძღვრების დომინირება შეიძლება განვიხილოთ. იგი ზეგავლენას ახდენდა საქართველოს მოსახლეობის არამხოლოდ რწმენით, იდეოლოგიურ, ცნობიერებით და მსოფლმხედველობით საფუძვლებზე, არამედ მათი ეკონომიკური აზროვნების სტილზეც. ამასთან, საკუთარი ინდივიდუალურობის არდაკარგვის პირობებში, ეკონომიკური შედეგების მისაღწევად, ქართველი, ყოველთვის ანიჭებდა უპირატესობას ერთობლივ ქმედებებს, პასუხისმგებლობის გაზიარებას,

1. ზემოაღნიშნული არაერთი კვლევით არის დადასტურებული. ამ მხრივ, განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსად მიგვაჩინა აკადემიკოს ვასილ ჩანტლადის კვლევები, დაკავშირებული შოთა რუსთაველისა და სულხან-საბა ორბელიანის ეკონომიკურ შეხედულებებთან. ეს უკანასკნელი იმ მხრივაც არის საინტერესო, რომ „ამ შრომაში დასაბუთებულია იმ დროისათვის პროგრესული დებულება სულხან-საბა ორბელიანისა, რომლითაც იგი 70 წლით წინ უსწრებს ფიზიოკრატიული მიმართულების მამამთავარს – ფრანსუა კენეს. შედეგად, პოლიტიკური ეკონომიის ენციკლოპედიის რედაქციამ ენციკლოპედიაში შეიტანა სულხან-საბა ორბელიანი, როგორც ფიზიოკრატიული სკოლის წინამორბედი თავისი ეკონომიკური შეხედულებებით“ (ხელაია გ. 2007).

აღნიშნულით იმის თქმას ვცდილობთ, რომ ჩვენი კვლევა დავაფუძნეთ, ერთი მხრივ, იმ ეთნოგრაფიულ მასალებს (მასალების თავმოყრა შესაძლებელი გახდა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა ეთნოგრაფიული და ჩვენი ინდივიდუალური ექსპედიციების ფარგლებში - ხაზი ჩვენია) და, მეორე მხრივ,

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურასა და შესაბამისი გამოკვლევების შედეგების ანალიზს.

ამრიგად, ეთნოეკონომიკის თვალსაზრისით საინტერესო ეთნოგრაფიული მასალების კომპლექსური კვლევით დასტურდება უდავო და საყოველთაო ჭეშმარიტება, რომ „სარფიანი ცხოვრების მომცემი შრომა“. ირკვევა უკვე თითქმის აღარ არსებული ცოდნის შესახებ, რომ საზრდო მიწის დამუშავებით, სამეურნეო საქმიანობის უკეთ სწავლის მიზნით, მუყაითობით, მეზობელმოკეთისთვის გვერდით დგომის სურვილით უზრუნველყოფ შენ შედარებით კეთილდღეობას.

ეთნოგრაფიული მასალები:

„ქონი რომ მოგედო, გქონოდა, უნდა გემრომა იქ, სადაც გაძლევდა შენი საცხოვრისისი გარემო, სოფლის მეურნეობაში, თუ შინამრეწველობაში“ (იგულისხმება „შინამეურნეობა“) (მთხრობელი, გ. არუთინოვი. თელავი. 2014).

„ცდილობდნენ სინდისიანი საშუალება შრომით მიეღოთ შედეგად უკეთესი ყოფა, რომ ეფექტით წელგამართულებს გაენაწილებინათ საკუთარ ოჯახსა და მტერმოყვარეზე. ამ ყველაფერს წინაპარი ყოფითობის დაგეგმილ მოწესრიგებას არქმევდა“ (მთხრობელი, გ. კომლაძე. სავანე. 2004).

ეკონომიკური და ფინანსური საფუძვლების შემქმნელი სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებთან დაკავშირებული ჩვენეული მასალებით ირკვევა „ხალხის ცხოვრების პოლიტიკის“ მიზანი, მაქსიმალურად მოესპოთ „არავისთვის სასურველ-მისაღები უსახსრობა“. ამ გაზაზე, ერთმანეთის გვერდით დგომით შრომით, განმტკიცებული კავშირებით უზრუნველყოფდნენ ეკონომიკურ და სოციალურ დაცვას, სხვათა უფრო „სარფიანად ცხოვრების საშუალებას“; ირკვევა, რომ ერთმანეთის გვერდით დგომა და ამით შემოსავალისა და მოგების უზრუნველყოფა „სურვილიანი წესი იყო“

(მთხრობელი, ლ. ბურჯალიანი. ლეჩხუმი. ორბელი. 2000).

ცნობილია რუსობის პერიოდის პოლიტიკის, საბჭოთა კავშირში განხორციელებული აგრარულ რეფორმის შესახებ. წვრილ გლეხურ მეურნეობათა მსხვილ სოციალისტურ მეურნეობებად (კოლმეურნეობა) გარდაქმნის გზაზე ხელისუფლებამ, უხეში და ძალადობრივი მეთოდებით, გლეხობას წაართვა ადგილ-მამულები, მიწა, პირუტყვი. შედეგად, მივიღეთ „რა იცი კიდევ რა დრო დადგება, რომ უარესი არ იქნება“-ს შიში, გააქტიურდა უკეთესის პირობებისთვის სოფლიდან ქალაქს თავშეფარების ტენდენცია. შესაბამისად, „ხალხი მოემზა და ატოვებდა, დღესაც ატოვებს“ მევენახეობას, მიწათმოქმედებას, მესაქონლეობას.

ეთნოგრაფიული მასალები:

ლენჯერის თემის სოფელ ქაშვეთის მკვიდრი ვახტანგ ფილფანის გადმოცემით, მისი სამშოს „დუაშერების“ წევრ ფიფი ფილფანს და მის მეუღლე მაგრაფინეს მოჰყავდათ იმდენი ხორბალი, რომ ახალ მოწეულ მოსავალს ახვედრებდნენ სავსედ ხის „კიდობნებს“. მთხრობელის თქმით, სავარაუდოდ ეკონომიურადაც ხარჯავდნენ, მაგრამ რაოდენობას მაინც სათესი მიწის ოდენობა განაპირობებდა. ქაშვეთის მკვიდრი, ისლამ ფილფანის მშობლებსაც მართა გულედანს და მაქსიმე ფილფანსაც იგივე „მეთოდი“ ჰქონიათ. „რა იცი რა დრო დადგება“-ს შიშით არ ანებებდნენო ბებია და ბაბუა ბევრი ახალი ფქვილის ხარჯვას თანამედროვეთ ოჯახში. მოგვიანებით, მაგრამ მაინც ახდა ბებიას შიში. 1990-იანი წლების სიღუბლეში, სამოქალაქო ომში ჩათრეულ ქვეყანაში ყველანაირი გაჭირვების ჟამს მოჰყავდა ჩვენც მოგვყავდა პური, „დედულების“ ნათესავისგან, თამაზ გულედანისგან გადანახული ხორბლის თესლით. მერე ხორბლის მოწევაც, მოსაწვი იარაღებიც და „კალოც“ ჩაბარდა ისტორიას. კოლმეურ-

ნება რომ იყო, მაშინ დიდ კალოს ვაკეთებდით და მეტი იყრებოდა. სახლის კალოში თუკი ორ მარხილს ვყრიდით, იქ ათ მარხილსაც ვყრიდით და მეტსაც. მაშინ ხუთ-ექვს უღელს მივაყენებდით, ხარებს და ბრუნავდნენ. უკვე, ისინი ტრიალებდნენ კალოში, კიდევაც ადრე ილუწებოდა და ადრე ნიავედებოდა“ (მდრ.: წმინდა ილია მართალი წერდა: ჩვენი ძალღონე, ჩვენი ცხოვრებისა და ვინაობის, ჩვენი მკვიდრი და უტყუარი შემნახველი, ჩვენი სიკეთე და სიმდიდრე – მიწა და გუთანია.) (ლენჯერი. ვ. ფილფანი. 2015).

„კოლაფსი შეიძლება დადგეს ნებისმიერი შენგან გაუთვლელი ქმედებით. უნდა გახსოვდეს, რომ ფულის შოვნას შრომა უნდა. მთავარია გახსოვდეს, რომ ქართველი სულ მუდამ სოფლის მეურნეობით ცხოვრობდა, სხვასაც აცხოვრებდა ნებით, შემთხვევით, თუ იძულებით შემოხეტებულს თავის მიწით. უნდა გახსოვდეს, რომ სხვათა მეგობართა, თუნდაც ვითომ მეგობართა პოლიტიკის ბოლომდე მინდობაც იგივეს, ყოფის დასრულებას, ქვეყნის დაცლას მოგიტანს. აგერ ჩვენ ტყეებს, მიწას ჩინელები დაედვენ“ (მთხრობელი, ა. მჟავანაძე. ვანი, სოფ. ბზვანი. 2014).

მსგავსი პროცესი მიმდინარეობდა ყველგან: მამათელი მთხრობელი სილიბისტრო როყვას თქმით, ღარიბი ოჯახი ჰქონდათ, თუმცა არ შიმშილობდნენ. ამისთვის შრომობდნენ. საჭირო რაც იყო ჰქონდათ „ტანი მთელი, მუშა ოჯახი და წესიერი“. ეკონომიკური მდგომარეობა შეიმჩნეოდა იმაშიც, რომ უცხო სტუმრისათვის ღომის ჩალა ჰქონდათ „მისასვენებლად“, შინაურისთვის კი სიმინდის ჩალა (ნიკოლაიშვილი, 2019:99).

XX საუკუნის 50 წლებში ბაღდათის სოფელ ზეგანიდან შედარებით ვაკეში ჩამოსახლებული სანდრო გორგოდეს ჩამოსახლების მიზეზად ჰქონია ის, რომ „განათლებულ სოფელში“ უნდოდათ ეცხოვრათ,

„ცოლ-შვილს კარგად ეცხოვრა“. ამ „კარგად ცხოვრების“ მაძიებელი მთხრობელი ადარებს ზეგანის მეურნეობის და ცხოვრების პირობებს ახალი საცხოვრისისას და მოსწონს ახალი: „რგვალი კრამიტის და ყავრის“ სახურავი ჩანაცვლებულია „იფერი“ ან „მარსელის კრამიტით“. „ჩოჩიალა ურმების ნაცვლად ახლა ყველა ოჯახში მანქანა მიყენებული“. „კოდების წისქვილები“ „დოლაბის წისქვილებმა“ ჩანაცვლა (ცაგარეიშვილი, 2017:27-28).

XIX-XX საუკუნეების მიჯნის სინამდვილეს ასახავს გვიმრაღაურის მკვიდრი ოლია ჩხაიძის „საჩივარიც“: „გეიკრიფა ყოლკაცი. ახალგაზდებს აღარ უნდებიენ აქოურობა“ არა, თუ მუშაობა „ფეხი ფეხზე გადადობილა არ უნდა აქანა ყოფნა. აფერს არც აკეთებენ, არც ეინტერესებათ, არც უნდებიენ (ნიკოლაიშვილი, 2019:134).

მდრ.: ჯერ კიდევ 1964-1965 წლის იმერეთის, ბაღდათის სოფლებში ჩატარებული კვლევის საფუძველზე პროფესორი ჯულიეტა რუხაძეც წერდა, რომ მთიანი სოფლებიდან ბარის სოფლებში ჩამოსახლების ხელის შემწყობად მიაჩნია გზის გასწვრივ ჩამოსახლება, მაიკაოვსკსა და ქუთაისის შორის მიმოსასვლელზე ცხოვრება (ცაგარეიშვილი, 2019:215-261).

ფინანსური ანაზღაურების მოტივაციის საშუალებად გამოყენებით, გაუქმდა ადგილობრივი, სათემო მმართველობა და გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვა რეჟიმის ინტერესის გამტარებელმა ორგანოებმა. აღნიშნულს ადასტურებს ფულის მომარჯვებით, „საშუალება-ხერხის, ხრიკის მცოდნე“ მამასახლისების, მდივანბეგების, „ათასი ჯურის ჩინოვნიკების“ დანიშვნა. „ურთიერთობების გაკანტორებამ“ სულიერ ერთობას ჩანაცვლა „მხოლოდ ჩემი იყოს“ მიდგომა (მთხრობელი, კლ. ცინდელიანი. ნაკრა. 2016). ჩანაცვლდა „მახვებში“, რომლებიც სხვებთან დათათბირების საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებით,

უანგარო ერთგულებით ემსახურებოდნენ თემს. „რუსების, რუსკომუნისტების და კომუნისტი ქართველების, გაყიდულები მუდამ იყვნენ, შემოსეულმა და პირადულ სანაცვლოზე გაცვლილმა აქტიურმა მხარდაჭერამ მოსპო მახვშის მმართველობა (მთხრობელი, გ. გიგანი. ზესხო. 2011).

ჩვენი მოსაზრება: ცნობილია, რომ შეფასებითი კატეგორია ფული, თავის სახმარი ღირებულებითა და იშვიათი ხასიათით, უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ურთიერთობათა სტაბილურობას. უნდა ვიფიქროთ, რომ კომუნისტური ხელისუფლების მიერ, ფინანსური ანაზღაურება გამოყენებული იქნა მოტივაციის საშუალებად. (მოტივაცია ფიზიკურ-ფსიქიკური აქტივობაა, მიზნისკენ სწრაფვა, მართვის პროცესის მიმართულების მიცემა) თქმა იმისა, რომ მიღებული, ფული იმდენი იყო, ადამიანს საკუთარ ტარდიციულზე უარი ეთქვა, შეცდომა იქნება. თუმცა ფაქტია, რომ ადგილობრივი, სათემო მმართველობის ნაცვლად გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვა რეჟიმის ინტერესის გამტარებელმა ორგანოებმა. ანუ, „იშვიათი მნიშვნელობა-ფუნქციის“, სახმარი ღირებულების შეფასებითი კატეგორია ფული, მაინც გახდა მოტივატორი. სახეზეა დემოტივაციაც. ადამიანთა დიდ ნაწილს არ სურდა „გამართული, სისხლხორციელი“ მმართველობის გაუქმება. მნიშვნელოვანია, რომ ეს ნაწილიც არ იყო „ამ ხელოვნურად გაჩენილი შემოსავლის გარეშე“. **შდრ.:** მკვლევრების ინტერესი დღემდე მაღალია ფულის, დემოტივაციურ ხასიათზე. მეცნიერთა ნაწილი ემხრობა იმას, რომ ფული უფრო დემოტივატორია და ნეგატიური გავლენა აქვს ადამიანის ჩართულობაზე (კოპალიანი და სხვა, 2023).

საყოფაცხოვრებო, ტრადიციული ნივთების (მაგ, „მახვშის სკამი“) დამზადების საქმე ერთ-ერთი შემოსავლის წყარო იყო. თუმცა ბევრ შემთხვევაში, ზოგ ნივთზე გა-

დამწყვეტი იყო უსასყიდლობა.

ეთნოგრაფიული მასალები:

„დღეს სკამის დამზადება შეიძლება ძვირი კი არაა, მაგალითად ასი დოლარი, მაგრამ ამ მცირეს არქონებაცაა და ვერ გაძინებინებენ. სასაჩუქრედ დიდებულია, თუმცა მასალა ჭირს. ნამდვის მასალა ნაკლები ღირს. თელა ძალიან ძვირი ღირს“ (მთხრობელი, ზ. ჭკადუა, ლახამულა. 2017).

„მე ჩემ სოფელში ყველა გარდაცვლისთვის ვამზადებდი „სასახლეს“ უფასოდ. ვიღაც ფულს ღებულობს. გაწეული მუშაობის საზღაური უნდა აიღო, მაგრამ სხვა რაღაცებიც მესმის ხის ხელობა და იქ ვღებულობ. იქაც არავის ვწვავ. რაც არ აქვს ადამიანს, იმას, რომ მოთხოვ, ღმერთი რას გიზამს? თუ შენსაზე დადექი და არ მიხვდი კაცის საჭიროებას და „ხელშეწყულობას“ უსახელოც და საერთოდ უშემოსავლოც დარჩები. სახელიანს ვიღაცა მოგიხედავს, უსახელოს და უშემოსავლოს გაუჭირდება (მთხრობელი, კ. გოგოლაშვილი. ოკრიბა, კურსები. 1998წ).

აღნიშნული მასალები მიგვანიშნებენ აქტივობაზე, როცა ფასდება ნედლეული, გასაყიდად ითვალისწინება შენი შრომის პროდუქტი. ანუ საზღაური მიწოდებული საქონლის (სამუშაოს) გაწეული მომსახურების სანაცვლოდ გადაცემული ფულადი ან ნივთობრივი ანაზღაურებაა (მოხელის სამაგიდო ლექსიკონი, 2004).

მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ქართველის ცხოვრების წესი ქრისტიანულის სადარი იყო. ბუნება, რომელსაც „სხვათა უანგარიშოდ გვერდით დგომის ჰქვიოდა“ სხვა არაფერია, თუ არა ქრისტეს აღმსარებლობის მიმდევრობა. თუმცა მოხდა ის, რომ „სულის და პატიოსნების გაყიდვაზე გათვლილი ნაწილი ფულმა გააყოფოჩა, „მაღალი“ გახდა, გააამპარტავანა. მივიღეთ მდგომარეობა, როცა გაგვიაქტიურდა მხოლოდ საკუთარის უპირატესობა, მიივიწყა სიკეთე და ქველმოქმედების ბედნიერება.

„მიჩრებულმა“ და ადამიანისგან მიღებული, საკუთარს ზედმეტად დამფასებლობის გზამ მარტო დატოვა ადამიანი პრობლემებთან“ (მთხრობელი, ნ. დოგრაშვილი. ბაღდათი. ზეგანი. 1995).

ირკვევა, რომ ხელფასის, ეკონომიკური და სხვადასხვა, ფინანსური სარგებლის მომტანი, ანაზღაურებადი სამუშაოს გარეშე დღეს უკვე ცხოვრება წარმოუდგენელია; ადამიანთა დიდ ნაწილში დაიკარგა თანაგრძნობის და გვერდით დგომის უნარები, გახდა „მოწყალეების“ შემყურე და ამ „დახმარების მიღების საფუძველზე მორჩილი“.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„დღეს ყველას ყველაფერი მზა უნდათ. იშოვნება. საყიდელი ფული არ იშოვება, მაგრამ ფულისთვის მუშაობა ურჩევნიათ, ვიდრე მაგალითად სოფელში. არ უნდათ სოფელში მოწვენილის რეალიზებით მიღებული შემოსავალი, ურჩევნიათ საზღაურად მიღებული ფული. შეიძლება მართალიცაა, მაგრამ სოფელი, ქვეყანას რა ეშველება შენგან უპატრონოს, სხვის ხელში? გაღებულია კარები რომ გახვიდე. იცლება ქვეყანა და ტრადიცია ივიწყება. გამოგზავნილი ფული ქვეყნის ფიზიკურ-სულიერი სიმაგრე, ვერც მატერიალური ვერაა. ვერაა, რადგან როცა არ ქმნი, გამოგზავნილი ილევა. რა ვიცი, ორი მხარე აქვს ყველაფერს“ (მთხრობელი, ხ. ღურჭუმაძე. ლეჩხუმი, ნასპერი. 2015).

სადავო არაა, რომ აწმყოს საქართველოში მთავარი პრობლემა ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაა. თუმცა ვეჭვობთ, რომ მეურნეობის გარეშე, უცხოეთიდან გამოგზავნილის, სხვათაგან დახმარების საფუძველზე შექმნილი უკეთესი ყოფა არ ნიშნავს ეკონომიკური დემოკრატიის გზაზე დგომას.

ცნობილია, რომ საქართველოს მთაში დღემდეა შემორჩენილი საეკლესიო და სახატო მიწები, რომ სვანური თემი მჭიდროდაა დაკავშირებული თავის ტერიტორიაზე

მდებარე, ტრადიციული სამეურნეო ყოფის, სულიერი სფეროს მაკოორდინირებელ და მაკონსოლიდირებელ ცენტრ ეკლესიასთან“ (გუჯაეჯიანი, 2008: 369).

მცირემიწიან მთაში სარიტუალო მარცვლეულის მოსაყვან მიწებთან ერთად თითქმის აღარ რჩებოდა ვარგისი მიწა. ამის მიუხედავად, სალოცავის მიწაზე რომ რამეს არ გაემართლებინა, „ბეგარას საკუთარი სახლობისთვის მონაწევს“ მიაერთებდნენ. აღნიშნულით „რწმენა ნარჩუნდებოდა. ურწმენობა კი უწესობა და უკეთურებაა. დღესაც თითქოს ვინახავთ, მაგრამ დაცლილ სოფელში რას შეინახავ? (მთხრობელი, ვ. ცინდელიანი, ნაკრა. 2017).

თემის ამ „წესრიგის“ ჩანაცვლება, „გული არ გაიტეხოთ და მსგავსი, თუმცა შენი შესაძლებლობის გაუთვლელი“, „ნატურით“ ზღვევის სახელმწიფო კანონმდებელთაგან შემოღებული წესი გვაგონებს კანონისმიერ ვალდებულებითი-სამართლებრივი ურთიერთობის წყაროს. ანუ, ერთი პირი უფლებამოსილებით ითხოვს მეორე პირისგან ზიანის ანაზღაურებას.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„მთავრობის სამართლით განსაზღვრული შეუსაბამო თანხით („ნატური“) ზღვევის შესახებ გეტყვიან არა მხოლოდ აქ ხევში, ფშავსა და სვანეთში, ხევსურეთში, ყველგან საქართველოში. ფასს, ნატურ გადასახდს, საზღაურის შესახებ გადაწყვეტდა სამართალი და გადაიხდიდი საქონლით და ა.შ. ფულითაც. ეს გადასახადი იოლი არ იყო, მაგრამ არც ისეთი, რომ მოესპე. თემი ისე იზამდა, რომ შენ შეცდომაც გარძნობინებდა და არ გადაგაყოლებდა. მერე შეცვალეს ახლებმა. გრძელდება ასე“ (მთხრობელი, ჟ. ხაიკაშვილი. ყაზბეგი. აგვისტო, 1993).

კვლევამ დაადასტურა, რომ ყველგან საქართველოში, შემორჩენილი სხვადასხვა დროს შესასრულებელი საკულტო-მითოლოგიური წეს-რიტუალები, შესრულების

ტრადიციები, სასოფლო, სალოცავები, დღემდე ასრულებენ ღვთაებისათვის ნაყოფიერების სათხოვნელ, ოჯახის შვილიანობისა და ახალი სულის შემოსვლის/„ბედნიერობის“ რიტუალებს. დაწესებული იყო და გარკვეულ დღეებში იცავდნენ კიდეც აკრძალვებს. მაგალითად, სამეგრელოში „თუთაშხა ორშაბათი“ შენი ოჯახისთვის და პირადისთვის კარგი დღეა, მაგრამ არ დაიწყებდნენ იმ საქმის კეთებას, „რაც რაღაცის ოჯახიდან გარეთ გატანას მოითხოვდა, თუ პირიქით, უნდა ყოფილიყო კი“. ყვებიან და ამბობენ, რომ გაჭირვების საქმეებში მოგვარებისათვის ორშაბათის, ოთხშაბათის და პარასკევის ნაკიან, ეშმაკის დღეებად მოხსენიება. საქართველოში ყველგან სწამდათ ავი თვალისა და ავი ფეხისა. საქმეზე მიმავალ ადამიანს აუცილებლად „**კარგ ფეხს**“ დაახვედრებდნენ, „რომ გაემარჯვა“.

მსგავსი რიტუალები და დღესასწაულები, საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულში, მომავალი თაობების მრავლობასა და ოჯახის ფუძე-კერას სავსეობას ემსახურებოდა.

ეთნოგრაფიული მასალა ოკრიბიდან:

„რწმენა იყო მატერიალური კეთილდღეობის წყაროც. ჭირნახულის უხვად მოყვანის უზრუნველსაყოფად, დასაცავად ხალხი სხვადასხვა საშუალებებს მიმართავდა, რწმენით თავს გადაირჩენდა“ (მთხრობელი არიადნა ფორჩხიძე-გაბადაძე, ორპირი, 1993წ).

ეთნოგრაფიული მასალა რაჭიდან:

„სჯულში რწმენა იგულისხმება, ჩვეულებაში კი თემში მიღებული წესის, ნორმის დაცვა. ორივეთი ერთად თავს გაიტანდი, გადაირჩენდი“ (მთხრობელები: დ. ჭოხონელიძე, რაჭა, სოფ. თხმორი, 1994.) იგივეს გეტყვიან ყველგან საქართველოში.

აღნიშნულს ეხმაურება ბალს ზემო სვანეთში დადასტურებული ტერმინები: „**ნაძახი**“, „**ცული მეორშაბათე**“, „**გაშვება**“ და

„**სიმშვიდე**“.

ნაძახი დამახული ძაფია მთიულურში (ქვთსკ, 1974:416). დამახებას, „ცულის მომტან დანაძახებს“ აღნიშნავს სვანურ მეტყველებაში. „გიორგობა დღეს ცუდად მიგვაჩინა ვინმეს დამახება. საქონელს რომ ნაკლებობა არ ექნეს მურიანი წყლით გაწუწავენ“ (ეკ. ფილფანი, ლენჯერი. 1995; ლ. ზურაბიანი. 2013 წელი. ლენტეხი. ჟახუნდერი).

„**ცული მეორშაბათე**“ - „**ცული თვალის და ფეხის**“ ადამიანს, „**გაშვება**“ „**გაცემას**“ აღნიშნავს, „**სიმშვიდე**“, კი **კარგად და მრავლად ყოფნის** მნიშვნელობით გამოიყენება სვანურში. ორშაბათი, ხუთშაბათი და შაბათიც სვანებს „**საციქველის**“ გაცემისათვის ცუდ დღედ მიაჩნიათ, მით უფრო ახალ მთვარეზე. ორშაბათს, ხუთშაბათს და შაბათს რძის ნაწარმის კარში „**გაშვებას**“/„**გაცემასაც**“ არავინ „ჩაიდენდა“. შაბათს და ხუთშაბათს და ორშაბათს კარში არავის არ გაუზღავნიდნენ მარცვალს და ფქვილს“.

ვფიქრობთ, ათეიზმის ხანაში და დღევანდელი გლობალიზაციის ეპოქის ერთი და იგივე მეთოდების გამოყენებამ მიგვიყვანა იქამდე, რომ ბევრი ადამიანი დარწმუნდა საკუთარ ყოვლისშემძლეობაში. დავით ჩახვაშვილი, ქვეცნობიერში არსებულ რწმენას, თავისებურ დაზღვევას ეძახის და დასძენს, რომ, სადღაც ადამიანი ფიქრობდა: „იქნებ მართლაც რაღაც არსებობს?“ (ჩახვაშვილი, 2001).

ჩვენის მხრივ დავსძენთ, რომ ეს ე.წ. „**დაზღვევა**“ ადამიანისგან საკუთარი ტრადიციის მივიწყება, გაუკეთესებული ეკონომიკური მდგომარეობისთვის ყოვლისშემძლეობის დარქმევას.

დასკვნა.

სახელმწიფოს მიერ სოციალური და ეკონომიკური ფუნქციების აღებამდე, თემი თავად იყო პასუხისმგებელი მისი წევრების უკეთეს ყოფაზე, რათა „წელგამართულებს“ „სარგებელი“ გაენაწილებინათ საკუთარი

ოჯახისა და მტერ-მოყვარის საჭიროების-თვის. შეიძლება, ერთი შეხედვით ვიფიქროთ, რომ ე.წ. „კოლექტიური პასუხისმგებლობის“ პირობებში ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის არეალი იკარგება და შედეგად ვიღებთ „მასობრივ უპასუხიმგებლობას“. თუმცა, თემის შემთხვევაში, ეს უნდა აღვიქვათ, როგორც „ხამს მოყვარე მოყვარისათვის“ პრინციპის რეალიზება და ერთმანეთის მიმართ ზრუნვის გამოხატულება.

ზემოთქმულს შეიძლება დავამატოთ თანამედროვე ფინანსური ურთიერთობის - „დაზღვევის“ მაშინდელი გაგების საკითხიც, როდესაც თემის წევრი მზად იყო გაეზიარებინა „მოყვასის“ ცხოვრებასთან დაკავშირებული რისკები, თანაც, ყოველგვარი სარგებლის გარეშე. ეს იმიტომ, რომ პირადად მისი და მისი ოჯახის კეთილდღეობას, ასევე, „დაზღვეული“ იყო თემის სხვა

წევრების მხრიდან. აღნიშნულის მაგალითებად შეიძლება გავიხსენოთ, ე.წ. „ნადი“; მესაფლავეობა მორიგეობით; სოფლის ნახირის მწყემსვა მორიგეობით; ე.წ. „სადილის“ მიტანა ოჯახში, რომლის წევრიც გადაიცვალა, ასევე მორიგეობით და ა.შ.

შედეგად, ამ ყველაფერს, „რწმენით და გათვლილ-გახედული შრომით“ მიღებულ „შედარებით უკეთეს ყოფას“ შეიძლება ვუწოდოთ „თემის ეკონომიკა“. მართალია, იგი ზოგად-ეკონომიკური კანონების მოქმედებას ექვემდებარებოდა, მაგრამ მასში გამოკვეთილი იყო ადგილობრივი საზოგადოების მორალური და სოციალური ყოფითი თავისებურებები, რომელთა ფორმირებაში გადამწყვეტ როლს რელიგია და ისტორიულად ფორმირებული ტრადიციები ასრულებდა. სწორედ ამ ვითარების აღსაწერად გამოვიყენეთ ტერმინი „ეთნო-ეკონომიკა“.

გამოყენებული ლიტერატურა

გურგენიძე ვ. (2023), მოხელის სამაგიდო ლექსიკონი / გაეროს განვითარების პროგრამა; [შემდგ.: სამსონ ურიდია და სხვ.; რედ.: ვაჟა გურგენიძე] - თბ., 2004 - 483გვ.: ცხრ.; 24სმ. - (საჯარო მოსამსახურის ბ-კა). - ISBN 99940-0-063-2: [ფ.ა.]

<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=23474> დადასტურება 6.10.2023).

გუჯეჯიანი რ. (2008), ქართველ მთიელთა მენტალობის ისტორიიდან (სვანეთი), თბ., „უნივერსალი“, 2008

კოპალიანი ვ, ჩომახიძე ელ, ზუბაშვილი ა. (2023), „მოტივაცია და დემოტივაცია ფულით“ - ციკლიდან #Finოსოფიური დღიურები ვ. კოპალიანი, ელ. ჩომახიძე, ა. ზუბაშვილი. ფულის ფსიქოლოგიური არსი. <https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/726> (დადასტურება 6. 10. 2023).

ნიკოლაიშვილი ელ. (2019), მოთხრობები გურიის ახლო წარსულიდან. დიალექტური ტექსტების კრებული, შემდგენელი ელ. ნიკოლაიშვილი, თბ. 2019

ქვთსკ, შემდგენელი ალ. ლლონტი, 1974

ცაგარეიშვილი თ. (2019), ცოცხალი ისტორიები. ჯულიეტა რუხაძის ეთნოგრაფიული ჩანაწერები. რედაქტორი თ. ცაგარეიშვილი. 2019. გვ.27-28).

ხელაია გ. (2007) <https://geoeconomics.ge/?p=2627>

ჩახვაშვილი დ. (2001), XX საუკუნე და „ოპიუმი ხალხისათვის“ <http://geoeconomics.ge/?p=421>
<http://dictionary.css.ge/content/motivation>

მოხელის სამაგიდო ლექსიკონი (2004) გაეროს განვითარების პროგრამა; [შემდგ.: სამსონ ურიდია და სხვ.; რედ.: ვაჟა გურგენიძე] - თბ., 2004 - 483გვ.: ცხრ.; 24სმ. - (საჯარო მოსამსახურის ბ-კა). - ISBN 99940-0-063-2: [ფ.ა.] <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=23474> დადასტურება 6.10.2023

Some Issues of Ethno-Economics

David Shavianidze

Associate Professor, Akaki Tsereteli State University, Kutaisi University
david.shavianidze@atsu.edu.ge

George Gvartadze

Doctor of Economics, Professor, Akaki Tsereteli State University
george.gvartadze@atsu.edu.ge

Abstract

In the paper, based on a complex analysis of ethnographic materials, interesting issues of ethno-economics are discussed. In particular:

The reasons for the beginning of the process of emptying rural settlements, which is still ongoing, but originates from the last quarter of the 19th century; the consequences of rejecting the willing rule of standing next to each other in labor-activity; Integrating modern means of ennobling personal economic and social status ("living affordably") into everyday life.

The following are the reasons for the emptying of the countryside and the abolition of traditional farming:

1. neglecting traditional, time-tested approaches to "people's life", farm management;
2. Abolition of traditional local community governance, for example, replacement of the "Makhvshi" institution with "trickster-savvy, salaried" administrators;
3. The gradual replacement of unity, work for each other with the approach "to be mine". We mean that on the way to economic security, the "rule of unselfishness help" was forgotten.
4. "legally recognized" binding relationships that did not take into account human capacity. Replacing the faith-boosting "begar" with "an inappropriate natural tax imposed on you by law";
5. Forgetting the habit of asking God for "provided happiness".

It is revealed that before the government launched various economic programs to raise social welfare, the individual and the community themselves were oriented to get a better life and distribute the "benefit" to their family and external needs.

On the basis of complex research, the historical meaning of the terms: "Scream", "Bad Monday", "Letting go" and "Peace", "Begara" is revealed; Also, the name of a better economic condition obtained by "faithful and calculated work" - "comparatively better being".

Keywords: Ethno-Economics, Community Governance, Obligation-Legal Relations, Economic Existence

JEL: Z13

DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.21>

For citation: Shavianidze D., Gvartadze G. (2023) Some Issues of Ethno-Economics. International Scientific Conference "Human Capital, Institutions, Economic Growth". Proceedings. Kutaisi University. pp. 169-177.

DOI: <https://doi.org/10.52244/c.2023.11.21>

References

Gurgenidze V. (2023), Officer's Desk Dictionary / United Nations Development Programme; [Next: Samson Uridia and others; Ed.: Vazha Gurgenidze] - Tb., 2004 - 483 p.- ISBN 99940-0-063-2: [F.A.]

<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=23474> (Confirmation 6.10.2023).

Gujejian R. (2008), From The History Of The Mentality Of Georgian Mountaineers (Svaneti), "University", 2008

Kopaliani K, Chomakhidze EL, Zubashvili A. (2023), "Motivation and demotivation with money" - cycle of #Finosophical diaries K. Kopaliani, E. Chomakhidze, A. Zubashvili. Psychological essence of money.

<https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/726> (Confirmation 6. 10. 2023).

Nikolaishvili E. (2019), Stories from the recent past of Guria. A collection of dialect texts, compiled by E. Nikolaishvili, Tb.

KKTSK, compiled by Al. Ghlonti, 1974

Tsagareishvili T. (2019), Living Stories. Ethnographic records of Julieta Rukhadze. Editor T. Tsagareishvili. 2019. p. 27-28).

Khelaia G. (2007) <https://geoeconomics.ge/?p=2627>

Chakhvashvili D., (2001), XX century and "opium for the people" <http://geoeconomics.ge/?p=421>

<http://dictionary.css.ge/content/motivation>

Officer's Desk Dictionary (2004) United Nations Development Programme; [Next: Samson Uridia and others; Ed.: Vazha Gurgenidze] - Tb., 2004 - 483 p ISBN 99940-0-063-2: [F.A.]